

Гловюк І.В.,

д.ю.н., професор, заслужений юрист України,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
Місто Львів

КОНСЕНСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 49 КК УКРАЇНИ (ПИТАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК України є імперативним у разі наявності умов, передбачених ст. 49 КК України, за виключенням: застосування давності до особи, що вчинила особливо тяжкий злочин, за який згідно із законом може бути призначено довічне позбавлення волі; у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-114-1, проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 437 - 439 і частині першій статті 442 КК України. Разом з тим, за ст. 286 КПК України передбачається згода підозрюваного та з'ясування думки потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності. Проте, на теоретичному та правозастосовному рівнях виникають ряд питань щодо врахування думки потерпілого щодо звільнення від кримінальної відповідальності.

З одного боку, є позиція ККС ВС (щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею на поруки, але тлумачення надавалося ст. 286 та ст. 288 КПК України), що під час досудового слідства з'ясування думки потерпілого щодо звільнення винної особи від кримінальної відповідальності є обов'язковим елементом такого звільнення, отже суд повинен виходити не тільки з наявності підстав, передбачених нормами, які забезпечують умови звільнення, але й кінцевого підсумку, який повинен слугувати виправленню особи [1].

Проте, слушно зазначається у доктрині, що незрозуміло, яким саме чином думка потерпілого має вплинути на рішення судді при звільненні особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності (ст. 49 КК України). У цьому

випадку суд бере до уваги лише тяжкість вчиненого злочину, строк його вчинення та відсутність підстав для зупинення чи перерви перебігу давності. Звільнення у зв'язку з закінченням строку давності є обов'язковим, і аж ніяк не залежить від згоди чи незгоди потерпілого. Отже у цьому випадку суд ніяк не може враховувати позицію потерпілого. Тому можна зробити висновок, що за цієї підстави думка потерпілого, яка буде міститися у клопотанні прокурора при звільненні особи від кримінальної відповідальності, не буде відігравати суттєвої ролі [2, с. 141]. Підтвердженням цього є і Постанова ВП ВС, де було зазначено, що «звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК (сплив строків давності) є безумовним і здійснюється судом незалежно від факту примирення з потерпілим, відшкодування обвинуваченим шкоди потерпілому, щирого каяття тощо» [3]. Разом з тим, у практиці ККС ВС є випадок, коли вказувалося на наявність та врахування думки потерпілого, який клопотання підтримав: «у матеріалах кримінального провадження наявне письмове клопотання захисників Бишка Ф.Ф., Тельмана А.Г. та обвинуваченого ОСОБА_1 про звільнення останнього від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, а також заява потерпілого ОСОБА_5 про підтримання цього клопотання. А тому доводи в касаційній скарзі прокурора про те, що звільнення від кримінальної відповідальності ОСОБА_1 та закриття кримінального провадження щодо нього здійснено судом без з'ясування думки потерпілого ОСОБА_5, є неспроможними і спростовуються матеріалами кримінального провадження» [4].

Таким чином, тлумачення законодавства вказує на те, що: при поданні та розгляді клопотання думка потерпілого має бути з'ясована (хоча ст. 287 КПК України і не містить вимоги стосовно додавання до клопотання прокурора письмового документу, який відображав би думку потерпілого); проте, ця думка, окрім факту її з'ясування, юридичного значення для саме змісту рішення про звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК України - не має, оскільки ця підстава є імперативною. Це, відповідно, вказує на відсутність впливу потерпілого на звільнення від кримінальної відповідальності за цієї підставою та ставить під сумнів мету з'ясування думки потерпілого при імперативних підставах звільнення від кримінальної відповідальності (крім ст. 46 КК України, де думка потерпілого свідчить про наявність умов звільнення).

Крім того, у судовій практиці виникало питання стосовно того, чи обов'язковим для звільнення від кримінальної відповідальності є визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, при тому, що згоду на звільнення від кримінальної відповідальності він надає. ККС ВС зазначив, що невизнання підозрюваним, обвинуваченим вини у вчиненні кримінального правопорушення за наявності їхньої згоди на звільнення від кримінальної відповідальності у передбачених законом випадках за умови роз'яснення їм судом суті підозри чи обвинувачення, підстав звільнення від кримінальної відповідальності та права заперечувати проти закриття кримінального провадження не є правовою підставою для відмови в задоволенні клопотання сторони кримінального провадження про таке звільнення» [5; 6]. ККС ВС мотивував це таким чином, що «визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини у вчиненні кримінального правопорушення як обов'язкової умови такого звільнення кримінальним процесуальним законом не передбачено. Відповідно до положень ст. 63 Конституції України та ст. 18 КПК жодну особу не може бути примушено визнати свою вину у вчиненні кримінального правопорушення або примушено давати пояснення чи показання, які можуть стати підставою для її підозри або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення. Виходячи з цих положень закону визнання винуватості є правом, а не обов'язком підозрюваного, обвинуваченого, а отже невизнання вказаними особами своєї вини у вчиненні кримінального правопорушення за наявності їхньої згоди на звільнення від кримінальної відповідальності не може бути перешкодою в реалізації ними свого права на таке звільнення та правовою підставою для відмови судом у задоволенні заявленого клопотання. Передбачений законом інститут звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності не пов'язує такого звільнення з визнанням ними своєї вини у вчиненні злочину» [6]. У даній ситуації згода підозрюваного, обвинуваченого на застосування ним консенсуальної процедури має значення обов'язкової умови її застосування, при цьому КПК України, на відміну від застосування, наприклад, угоди про визнання винуватості, не вимагає від підозрюваного, обвинуваченого визнання винуватості. По суті, незалежно від внутрішнього відношення

до кримінального правопорушення, юридичне значення має лише згода на застосування звільнення від кримінального відповідальності.

Таким чином, елементи консенсуальності у процедурі звільнення від кримінальної відповідальності полягають у: (1) визнанні примирення умовою звільнення від кримінальної відповідальності (характерне для ст. 46 КК України); (2) з'ясуванні думки потерпілого щодо застосування звільнення від кримінальної відповідальності; (3) отриманні згоди підозрюваного, обвинуваченого на звільнення від кримінальної відповідальності; (4) недопустимості пов'язування звільнення від кримінальної відповідальності за наявності згоди підозрюваного, обвинувачення із визнанням своєї винуватості. Для ст. 49 КК України характерно з'ясування думки потерпілого щодо застосування звільнення від кримінальної відповідальності, проте, у матеріально-правовому аспекті зміст думки значення не має, а у процесуально-правовому аспекті юридичне значення має лише факт її з'ясування безвідносно змісту у силу імперативного характеру підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Це викликає потребу у подальшому науково-практичному осмисленні ролі потерпілого у консенсуальній процедурі звільнення від кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72269200>
 2. Торбас О. О. Думка потерпілого щодо можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності за кримінальним процесуальним кодексом 2012 року. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 137-142.
 3. ЄДРСР, URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89977787>
 4. ЄДРСР, URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83301655>
 5. ЄДРСР, URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75286906>
- ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98728753>